

УДК 373.3.035:331

Охріменко З.В.,

к.пед.н., науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України, demantoid@ukr.net

Україна, м. Київ

ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ВЧИТЕЛІВ

У статті обґрунтовано та розкрито сутність взаємодії батьків і учителів у процесі виховання ціннісного ставлення до праці молодших школярів. Базуючись на актуальності теми дослідження, теоретико-практичному доробку та результатах констатувального експерименту автором презентовано методичку батьківсько-вчительської взаємодії у процесі трудового виховання молодших школярів. Окреслено найбільш доцільні умови, форми і методи реалізації методички.

Ключові слова: ціннісне ставлення до праці, молодший шкільний вік, взаємодія, трудове виховання.

Постановка проблеми. Батьківсько-вчительська взаємодія тривалий час перебуває в полі уваги психолого-педагогічних фахівців. Відомо, що лише об'єднавши зусилля, можливості, потенціал тощо найважливіших виховних інститутів в житті дитини, можливо передбачити і спрогнозувати результат виховної діяльності. Особливої значущості батьківсько-вчительська взаємодія набуває в початковій школі, адже молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для формування ціннісного ставлення до праці. Актуалізується наведене вище основоположною ідеєю реформування сучасної вітчизняної системи освіти, а саме вихованням в цінностях, запорукою успіху якого є тісна співпраця між учителями та батьками. Однак аналіз теоретико-методологічних досліджень (І. Бех, Т. Кравченко, В. Сидоренко та ін.) та новітніх психолого-педагогічних напрацювань (К. Власенко, О. Вознюк, К. Журба, О. Соколовська, та ін) дозволяє зробити висновок, що зазначена проблема опинилася поза увагою дослідників.

Мета статті – обґрунтувати та розкрити сутність взаємодії батьків і учителів у процесі виховання ціннісного ставлення до праці у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що ціннісне ставлення до праці є однією з заданих об'єктивних цінностей, яка виражається в усвідомленні та переживанні праці як потреби, яка мотивує поведінку та програмує майбутню особистості. Ціннісне ставлення до праці передбачає усвідомлення соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації, почуття любові до праці та відчуття задоволення від її здійснення.

Досліджуючи виховання ціннісного ставлення до праці у студентів К. Власенко зазначає, що цінності особистості формуються під безпосереднім впливом на неї їх носіїв: членів сім'ї, друзів, педагогів, засобів масової інформації, культури, мистецтва, громадських та політичних організацій тощо. У процесі практичної діяльності, під час соціалізації особистість засвоює ту систему цінностей, яку транслює їй суспільство, тобто

інтеріоризовані цінності суспільства екстеріорізуються і знаходять своє вираження в ціннісних орієнтаціях особистості. Таким чином, цінності мають двополярну природу – вони соціально обумовлені, з одного боку, але, з іншого – вони індивідуальні, тому що, сама людина активна в їх прийнятті [1].

Підсумовуючи погляди різних дослідників на проблему розвитку ціннісної сфери особистості і спираючись на загальноприйнятну періодизацію вікового розвитку, М. Лук'яненко, доводить, що найбільш продуктивним та сенситивним періодом для розвитку цінностей є молодший шкільний вік, коли інтенсивно відбувається соціалізація індивіда. Сенситивність молодшого шкільного віку щодо присвоєння цінностей, зазначає дослідник, обумовлена такими віковими особливостями як: довільність психічних явищ, внутрішній план дій, свідомо поставлена мета досягнення успіхів і вольова регуляція поведінки; здатність до узагальнення переживань, рефлексія, інтенсивне формування моральних почуттів, безмежна довіра дорослим, почуття компетентності, домінування пізнавальних потреб, що розвиває самосвідомість, здатність до розмежування гри і праці, виділення праці (у тому числі і навчальної) в самостійну, відповідальну діяльність. У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне привласнення цінностей суспільства, вони визначають особливості і характер відносин дитини з навколишньою дійсністю і тим самим певною мірою детермінують особливості її поведінки. Ставлення до цінностей у молодшого школяра досить суб'єктивне та емоційно забарвлене, воно ще не має тих розвинених форм, які є у старших школярів, але саме у них вже мають місце ті початки цінностей, ідеалів і прагнень, які виникають і розвиваються обумовлюючи розвиток особистості [2].

Формування цінностей, їх трансформація, на думку І. Беґа, – це завжди складний і довготривалий процес, тим паче в умовах панування Еґо-орієнтованого життя. Адже, сходження особистості у виховному процесі до високих цінностей духовності вимагає від неї високого напруження всіх внутрішніх сил. В контексті зазначеного, І. Беґом запропонована виховна модель, в основі якої свідоме оволодіння зростаючою особистістю духовною цінністю як серцевиною виховного процесу. При цьому

значущою, наполягає вчений, для особистості є лише той зміст цінності, яка переживається індивідом. Тільки на такій основі можливе розгортання емоційно-ціннісної діяльності вихованців і духовна цінність привласнюється індивідом, виявляється складовою його внутрішньої духовної картини, на основі якої він будує своє життя. Відповідно до зазначеного виховання розгортається як процес духовної взаємодії, взаєморозуміння, глибинно-щирого спілкування, рівноправних, дружніх відносин вихователів і вихованців [3].

Залучення дітей до змістовних видів діяльності, особистий приклад значущих дорослих, забезпечення засвоєння учнями поняття загальнолюдських якостей як стереотипу прояву стійкого ставлення людини до самої себе, собі подібних, суспільних та природних об'єктів – основні умови виховання загальнолюдських моральних цінностей молодших школярів, доводить Л. Гуцан [4].

Отже, виховання ціннісного ставлення до праці у молодших школярів є надзвичайно складним і важливим завданням навчально-виховного процесу, а умовами його формування є усвідомлення значимості праці, емоційно-позитивне ставлення до неї, мотивація суспільно-корисної діяльності. Саме тому, юна особистість потребує у зазначеному процесі особливої уваги і підтримки з боку значущих дорослих (учителів і батьків).

Дослідники відзначають, що ціннісне ставлення до праці є важливою складовою трудового виховання особистості [1]. Відповідно до програми навчання у початковій школі, трудове виховання має здійснюватись під час таких видів діяльності: навчальної, трудової, суспільно корисної, ігрової, самообслуговування. Особливістю зазначених видів діяльності є оволодіння способами дій, що передбачає організацію самостійної практичної діяльності учнів. Наведене засвідчує величезний виховний потенціал трудового виховання для реалізації виховної мети, а саме: плекання в учнів позитивного ставлення до праці, поваги до людей праці, виховання бережливого ставлення до продуктів, предметів і знарядь праці, прищеплення рис підприємливості, естетичного смаку, екологічної грамотності тощо.

Крім цього, переважання на уроках самостійної практичної діяльності учнів дає змогу застосовувати діалогічний спосіб організації взаємодії вчителя і учнів та в повній мірі реалізовувати особистісно орієнтовану парадигму, що дозволить учню усвідомити діапазон своїх особистих потреб і можливостей, виявити і розкрити своє «Я», допоможе виробляти вміння самостійно діяти, прагнути творчості, духовного розвитку особистісного потенціалу та самовдосконалення, отримати максимальну свободу вибору [5].

Таким чином, система трудового виховання має величезний виховний потенціал. Однак, слід зазначити, що попри спільну виховну мету трудового виховання, його зміст, засоби та форми у школі та сім'ї не тотожні. Сімейне трудове виховання індивідуалізоване і обумовлено в першу чергу педагогічною грамотністю батьків. Воно має виразний емоційний характер і ґрунтується на родинних почуттях. Найбільш дієвим методом сімейного трудового виховання є приклад трудової поведінки батьків. Звичайно допомога, порада, прохання, вимога є також важливими методами трудового сімейного виховання,

однак ніщо так не виховує дитину як особистий приклад батьків. Змістову основу трудового виховання у сім'ї виконує переважно побутова праця, рідше продуктивна і суспільно корисна. Однак, в домашніх умовах не завжди можна задовольнити потреби дітей у різноманітних видах трудової діяльності, які були б цікавими, творчими, приносили задоволення і радість. Відповідно, зміст трудового виховання взаємодоповнюється специфічними формами і методами сімейного та шкільного виховання.

В контексті зазначеного надзвичайно зростає роль батьківсько-вчительської взаємодії, мета якої: підвищення ефективності трудового виховання учнів молодих класів за рахунок цілеспрямованого, всебічного, узгодженого та неперервного педагогічного впливу на особистість молодшого школяра в умовах посилення співпраці між школою та сім'єю.

Однак, на практиці, суб'єкти виховного процесу (батьки і вчителі) не завжди виявляють готовність до взаємодії на паритетних засадах, з опорою на розуміння які завдання трудового виховання краще виконує школа, які – сім'я, а для виконання яких необхідна взаємна співпраця всіх учасників навчально-виховного процесу. Окрім цього, слід додати цілий ряд проблем з якими стикаються сучасні сім'ї (дистантність сім'ї, низький матеріальний рівень тощо), які негативно позначається на рівні розвитку ціннісного ставлення до праці у дітей.

Так, за результатами проведеного нами констатувального експерименту, було визначено, що приблизно у 40% учнів 2–3 класів простежується негативне ставлення до праці, яке обумовлено низьким рівнем знань про роль трудової діяльності у житті людини, та усвідомленістю необхідності і обов'язку праці, а також не достатнім усвідомленням сутності суспільної праці та її особистісної значущості. Натомість, більшість респондентів виявляють бажання працювати, періодично почувають задоволення і радість від праці, прагнуть покращити наявні трудові уміння і навички. Домінуючими мотивами діяльності є суспільно значущі і ділові. Однак, учні відчувають певну безпорадність при плануванні навчально-практичної і предметно-перетворювальної діяльності, не системно виявляють відповідальність, працелюбство, дисциплінованість, наполегливість та адекватно самооцінюють здатність досягати поставлених цілей.

Дослідження особливостей організації взаємодії між педагогічним колективом і батьківською громадськістю також засвідчило, що взаємодія відбувається не систематично, опосередковано, переважно обмежується ситуативною участю батьків в нечисленних напрямках роботи з профорієнтації та трудового виховання учнів. Замовником і організатором такої взаємодії переважно виступає учитель.

Враховуючи результати констатувального експерименту, базуючись на теоретико-практичному доробку та актуальності теми дослідження, нами було обґрунтовано методіку батьківсько-вчительської взаємодії у процесі трудового виховання молодших школярів.

Доведено, що для ефективної реалізації батьківсько-вчительської взаємодії, вона має здійснюватися за чітким алгоритмом, розробленим В. Кириченко для моделі партнерських відносин навчального закладу з сім'єю. В основі реалізації зазначеної моделі є зріла суб'єктна

позиція батьків, які свідомо беруть на себе відповідальність за виховання дітей, повага до проблем сім'ї та вияв потреби у наданні допомоги в їхньому вирішенні з боку педагогів. Коло технологій у реалізації цієї моделі визначається принципами особистісно орієнтованої педагогіки [6].

Зазначений алгоритм включає конкретні етапи, кожен з яких має свої завдання, а саме: знайомство учасників взаємодії, виявлення виховних можливостей один одного (визначення спільних цінностей), визначення мети, завдань взаємодії, обговорення їх (вироблення та дотримання єдиних вимог до дітей, єдиної лінії в трудовому вихованні), вироблення і узгодження спільного плану дій, організація та здійснення взаємодії у різних формах, контроль за здійсненням взаємодії з усіх сторін, корекція цього процесу.

Відповідно до етапів взаємодії педагогічного колективу та батьківської громадськості обґрунтовано, розроблено та підбрано ряд методик, загальною метою яких є підвищення готовності батьків до активної взаємодії у процесі трудового виховання молодших школярів.

Так, на етапі знайомства учасників взаємодії доцільним будуть такі методи, як: опитування, бесіди, відвідування сім'ї учня, спостереження за поведінкою учня в контексті вимог трудового виховання, експертні оцінки. Особлива увага на цьому етапі приділяється визначенню цільових установок родини у вихованні, готовності батьків виконувати педагогічні доручення, брати безпосередню участь у шкільному трудовому вихованні учнів. На даному етапі батьки та вчителі обмінюються інформацією про дитину з акцентуванням уваги на її позитивних якостях та подальших перспективах розвитку.

На етапі визначення мети, завдань взаємодії, узгодження спільного плану дій та обговорення їх, можливе використання різноманітних форм і методів, які передбачають зустрічі з батьками учнів. Однак, при цьому треба враховувати особливості трудового виховання у сучасних сім'ях. Часто сім'ї суттєво різняться за стратегіями виховання, характеризуються різними поглядами і переконаннями на трудове виховання дитини, мають суперечливі ціннісні орієнтації в контексті трудового виховання. В таких випадках доречніше застосовувати взаємоактивні методи, одним із яких є тренінг. Саме він допоможе знайти об'єднуючі моменти у вирішенні проблемних питань, допоможе не лише опанувати новими знаннями, а й переглянути власні цінності та пріоритети, дасть змогу отримати позитивний досвід батьківсько-вчительської взаємодії. Якщо ж батьківська громадськість більш-менш єдина у своїх поглядах, переконаннях, цінностях щодо трудового виховання дітей доречними будуть традиційні форми і методи роботи з батьками (збори, семінари, лекторії, консультації), які характеризуються більш формалізованим спілкуванням, під час якого відбувається опанування новими знаннями.

На етапі активізації трудового виховання молодших школярів у взаємодії педагогічного колективу та батьківської громадськості учителю важливо підібрати такі форми і методи, які мають особистісну значущість для різних батьків, та будуть максимально індивідуалізованими. Великий потенціал для реалізації зазначеного вище завдання мають тренінги, дискусійні клуби, групи взаємопідтримки, консультативні бесіди. В дружній

атмосфері батьки охоче висловлюють власну точку зору, можуть відрефлексувати власну поведінку у вихованні, обмінятися досвідом виховання дитини, з'ясувати типові помилки у вихованні, отримати дієві поради від інших батьків, відчутти себе частиною громади і активним учасником батьківсько-вчительської взаємодії.

На заключному етапі відбувається перевірка ефективності методики трудового виховання молодших школярів у взаємодії педагогічного колективу та батьківської громадськості. Найбільш інформативними будуть методи, які допоможуть зафіксувати позитивні зміни у ціннісному ставленні до праці молодших школярів (спостереження, експертні оцінки). З метою коригування методики на зазначеному етапі надзвичайно важливим є отримання зворотного зв'язку від батьківської громадськості за допомогою методу опитування.

Наголосимо, що при практичній реалізації зазначених форм та методів надзвичайне значення має вихідний рівень батьківських поглядів і переконань на трудове виховання дитини. Саме тому, учителю важливо застосовувати такі форми і методи, які мають особистісну значущість для різних батьків, та будуть максимально індивідуалізованими. На нашу думку, такими методами є тренінги, дискусійні клуби, клуби взаємопідтримки, консультації. Саме ці форми в умовах неформального спілкування дозволять батькам знайти об'єднуючі моменти у вирішенні проблемних питань, опанувати новими знаннями, переглянути власні цінності та пріоритети, дасть змогу отримати позитивний досвід батьківсько-вчительської взаємодії та відчутти себе частиною громади. Зауважимо, що проведення зазначених форм потребує майстерності, педагогічного такту, прагнення вчителя до постійного саморозвитку і самовдосконалення.

Практична реалізація зазначеної методики дала можливість зробити декілька висновків:

1. Ефективна взаємодія між батьківською громадськістю та педагогічним колективом у трудовому вихованні молодших школярів можлива лише тоді, коли всі суб'єкти виховного процесу об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Зазначене передбачає постійний діалог між педагогами і батьками в основі якого толерантність, розуміння, співучасть, відкритість, добровільність, здатність до взаємодії. Саме тому засадами такої взаємодії є особистісно орієнтований та діалогічний підходи, принципи партнерської взаємодії.

2. Найбільш ефективними є інноваційні форми і методи (тренінги, дискусійні клуби, групи взаємопідтримки, консультативні бесіди) батьківсько-вчительської взаємодії, які дозволяють в повній мірі будувати рефлексивну суб'єкт-суб'єктну взаємодію між педагогами і батьками, педагогами і учнями, педагогами, учнями та їх батьками.

Однак, лише поєднання різних методів та форм може стати однією із важливих передумов результативного виховання ціннісного ставлення до праці у молодших школярів.

3. Актуальним напрямком взаємодії залишається підвищення педагогічної компетентності батьків та підвищення рівня їх готовності до взаємодії зі школою

на паритетних засадах. Найбільш проблематичною ділянкою співпраці з батьками є підвищення мотивації батьків учнів до дієвої взаємодії з педагогічним колективом.

Висновки. Отже, виховання ціннісного ставлення до праці у молодших школярів може стати однією з інтегруючих ідей сучасної школи, яка дозволить об'єднати зусилля всіх учасників навчально-виховного процесу. Відповідно до того, що молодший шкільний вік є сенситивним для формування ціннісного ставлення до праці, а зміст трудового виховання взаємодоповнюється специфічними формами і методами сімейного та шкільного виховання, постає необхідність впровадження науково обгрунтованої методики батьківсько-вчительської взаємодії. Підкреслимо, що ефективна батьківсько-вчительська взаємодія можлива лише за умов цілеспрямованої організації зазначеного процесу, в основі якого добровільність, систематичність, відповідальність, взаємопідтримка суб'єктів виховного процесу. Отже, актуальним напрямком батьківсько-вчительської взаємодії залишається підвищення педагогічної компетентності батьків та підвищення рівня їх готовності до співпраці зі школою на паритетних засадах.

Література

1. Власенко К.О. Виховання ціннісного ставлення до праці у студентів аграрних закладів вищої освіти: дис.... канд. пед. наук: 13.00.07 / К.О. Власенко; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2018. – 226 с.
2. Лук'яненко М.М. Розвиток ціннісної сфери молодшого школяра / М.М. Лук'яненко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – Вип. 7 (52). – С.120-126.
3. Бех І. Компонентна технологія сходування зростаючої особистості до духовних цінностей / Іван Бех // Початкова школа: наук.-метод. журн. 2018. – № 1. – С.5-10.
4. Гуцан А.А. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів в умовах модернізації системи освіти / А.А. Гуцан // Особистість у просторі виховних інновацій: матеріали Всеукр.

наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік / [За ред. І.Д. Беха, О.М. Докукіної, Р.В. Малиношевського]. – Івано-Франківськ: НАІР, 2018. – С.94-100.

5. Степанова Л.В. Методика трудового навчання в початкових класах: Навчально-методичні матеріали для ступеневої підготовки вчителів початкових класів у вищих педагогічних закладах освіти / Л.В. Степанова. – Івано-Франківськ, 2008. – 124 с.

6. Кириченко В.І. Організація партнерської взаємодії навчального закладу і батьків учнів / В.І. Кириченко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2013. – Вип. 17(1). – С.319-326.

References

1. Vlasenko, K.O. (2018). *Vykhovannya cinnisnogo stavlennya do praci u studentiv agrarnykh zakladiv vyshchoi osvity* [Upbringing the value attitude to labour among the students of agricultural institutions of higher education]. (Dissertation Abstract, Kyiv).
2. Lukhianenko, M.M. (2018). *Rozvytok cinnisnoyi sfery molodshogo shkol'yara*. In *Psykhologichni nauky: Vol. 7(52)* (pp. 120-126). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Dragomanova.
3. Bekh, I. (2018). *Komponentna tekhnologiya srodzheniya zrostayuchoyi osobystosti do duhovnykh cinnostej* [The Component Model of Ascending Growing Personality to Spiritual Values]. *Pochatkova shkola: nauk.-metod. zhurn.*, 1, 5-10.
4. Guzan, A.A. (2018). *Formuvannya cinnisnykh kfi oriyentacij molodshykh shkol'yariv v umovakh modernizaciyi systemy osvity*. In I.D. Bekh, O.M. Dokukina, R.V. Malynoshievskiy (Eds.), *Osobystist u prostori vykhovnykh innovacij*: (pp. 94-100). Ivano-Frankivsk: NAIR.
5. Stepanova, L.V. (2008). *Metodyka trudovogo navchannya v pochatkovykh klasakh: Navchalno-metodychni materialy dlya stupenevoyi pidgotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv u vyshchykh pedagogichnykh zakladaх osvity*. Ivano-Frankivsk.
6. Kyrychenko, V.I. (2013). *Organizaciya partnerskoyi vzayemodiyi navchalnogo zakladu i batkiv uchniv*. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Vol. 17(1)* (pp. 319-326).

Ohrimenko Z.V.,

Scientific researcher of the Labor upbringing laboratory Institute of Problems on Education of the National academy of pedagogical sciences of Ukraine

Ukraine, Kyiv

UPBRINGING THE VALUE ATTITUDE TO LABOUR AMONG THE JUNIOR SCHOOLBOY IN THE PROCESS OF COOPERATION OF PARENTS AND TEACHERS

The article substantiates and reveals the essence of the interaction of parents and teachers in the process of raising the value attitude to the work of junior pupils. Based on the relevance of the research topic, theoretical and practical results and the results of the recording experiment, the author presented a method of parent-teacher interaction in the process of labor education of junior pupils. The most expedient conditions, forms and methods of realization of the technique are outlined.

Key words: value attitude to labour, junior schoolboy, cooperation, labor education.